

AZ ANYANYELVI OKTATÁS TOVÁBBI ÚTJA

Nyugat-Európában 1990-ben elindul az Erasmus-program. Ez azt jelenti, hogy rendkívüli előkészületek után a térség összes -- természetesen azonos szakosodású -- felsőfokú tanintézetének képzési rendszere s ezek tartalma egységes lesz. Nem mindennapi ez a vállalkozás. Jól példázza egyrészt azt, hogy milyen szuperkvalitást vár el a világ napjainkban az oktatástól, másrészt tükröz azoknak a követelményeknek is, amelyeket az egyénnel szemben támaszt a jelen s a jövő.

Mind gyakrabban hallani, hogy több kelet-európai ország -- köztük hazánk is -- csatlakozni szeretne a rendszerhez. Önkéntelenül felvetődik a kérdés: nem késtük mi le a "csatlakozást"? Hogyan áll ma a magyar felsőoktatás ügye? Milyen alapokon nyugszik? Ez utóbbi neuralgikus pontja kulturális életünknek.

Napjainkban a középfokú tanintézeteket rendkívüli nyomás terheli, ugyanis igen sok, társadalmunk által meg nem oldott problémát hatáskörébe utalnak. Ha megvizsgáljuk az előttünk álló példákat és a szakirodalom eddigi iránymutatását, akkor egy jól artikulálható programot mutathatunk fel. Ennek alapelvei a következők: 1. A középiskola szilárd, magas műveltségű és képzésű tudást adjon. 2. Ez a tudás úgy strukturálódjék, hogy tulajdonosát alkalmassá tegye a szükséges "fejcserékre", azaz -- különös tekintettel a jelen gazdasági helyzetre -- legfeljebb két esztendő alatt az egyén új feladatra legyen átképezhető.

Ismerve a jelen állapotot be kell látnunk, hogy a középiskola a felsorolt feladatok közül egyelőre egyiket sem tudja megoldani.

Nézzük meg, mik volnának a legelemibb feltételei annak, hogy csatlakozhassunk az Erasmus-programhoz.

Először is alapvető probléma a nyelvtudás ügye. Hazánkban jelenleg csillagászati számú képzési helye van az idegen nyelvek oktatásának. Szakiskolák, nyelvtúdiók, géemkák, levelező kurzusok százai közül válogathat az érdeklődő. Az érdeklődő, aki felnőtt. Ki tudja miért nem tanulta meg az első idegen nyelvet a középiskolában? És valljuk be, nem fogja megtanulni a szupertanfolyamon sem. Nem azért, mert hazánkban nincsenek szuggesztív, kitűnő módszerekkel dolgozó nyelvtanárok, hanem azért, mert az idegen nyelv tanulásának van egy talpköve, amely a próbálkozók zöménél hiányzik, s ez a saját nyelv, az anyanyelv alapos ismerete, a grammatikai kategóriák tudatos használata.

A nyelvtudás hiánya önmagában is előidézi a kommunikációs válságot, amelyben a nyelvet akadozva használó amúgy is szenved.

Ezen a ponton érünk vissza a középiskolák problémáihoz. Újra és újra felötlik az emberben, hogy van az, hogy a tanulók egyre többől egyre kevesebbet tudnak.

"Az ember annyit mondhat magáénak a világból, amennyit megért." Deme László mondata rávilágít a problémára. Nyelvi pallérozottság híján tökéletlenedik a megértés, romlik az elsajátítás hatásfoka.

Ez azonban csak egyik oldala a kérdésnek. Vannak itt szép számmal további buktatók is. Nézzük a leggyakoribbat!

Vannak, akik rádöbbennek a lemaradás mértékére, és azonnal -- gondolkodás nélkül -- a legmodernebb technikával próbálják meg áthidalni az űrt. Ezen közben nem veszik észre, hogy a művelt Nyugaton hányan lépnek fel a számítógépek ésszerűtlen "túlhasználása" ellen, hányan beszélnek "gondolkodás nélküli technicizálódásról". Gondjainkat nem a robotpedagógus fogja megoldani!

BRUNO LUSSATO professzor A kultúra fortyogó fazeka című könyvében -- mely nem véletlenül lett szenzáció -- az elgépiesedés veszélyeit foglalja össze. Ha mindig csak a számítógép nyelvében gondolkodunk, üzenünk, kommunikálunk, akkor előbb utóbb primitívvé válik nyelvünk s gondolkodásunk is. Elveszítjük a világ komplex megismerésének képességét, és végképp csökevényessé válik metakommunikációnk is. Bocaccio az irodalomra mondta: "a költészet olyan folyam, melyen a bárányok is átgázolhatnak, de amelyben az elefánt is kedvére fürödhet". Az alkotó hasonlatában az irodalmi mű sokrétűségére, bonyolult jelentéssíkjaira utal. A mi esetünkben intés ez arra, hogy a nyelvi inkompetencia miatt elveszíthető a művészet is.

Mi hát az anyanyelvi oktatás járható útja? Melyek a legfontosabb feladatok?

A hatos főirány kutatói, tanárai jó tíz évvel megelőzve korukat megvetették az anyanyelvi oktatásnak a tudomány legfrissebb, kimagasló eredményein nyugvó alapjait. A "lila könyv" szerzői mind közép- mind hosszútávra megadták a középiskolai nevelés programját. Nem az ő tennivágyásukon múlt, hogy nem folytathatták a kutatást.

A jelenlegi tanterv több pontján tovább kell haladnunk!

Elsőként szembe kell néznünk a tényekkel, melyek azt mutatják, hogy az anyanyelvi oktatás egyik legnagyobb gondja az, hogy sok helyütt nem is beszélhetünk róla. El kell érni, hogy a pedagógusok megtartsák a nyelvtan órákat! S tegyék ezt olyan szellemenben, amely valóban kommunikáció központúan tudatosítja a nyelvet, tanít meg tökéletes használatára!

El kell érni, hogy a helyes nyelvhasználat kérdése ne csak a nyelvtanórák belülye legyen! A szakórákon, vagy akár a testnevelés órán is ugyanazt a nyelvi igényességet kell megkövetelni a tanulóktól!

Nagyon lényeges a nyelvművelés visszahelyezése jogos birtokába. Ami elméleti alapjait illeti, fontos, hogy a két normás nyelv felfogása és gyakorlati alkalmazása elterjedjen. A nyelv-művelés kebelébe tartozik a helyesírás is. Nagyon fontos, hogy megbízható, tudatos helyesírással rendelkezzenek a középiskolát végzettek. Ez az a feladat, amely talán a legszorosabban kapcsolja össze az alap- és felsőfokú oktatást. Az eddigi tapasztalatok szerint sokkal több energiát kéne fordítani e célra az általános iskolában, a középiskolában pedig nem lenne szabad befejezettnek tekinteni a helyesírási képzést.

A nyelv rétegződésének szinkrón vizsgálatakor az eddigieknél több figyelmet kell szentelni a szociológiai kutatások, és a modern angol nyelvészet eredményeinek. A QUIRK által kidolgozott rétegződési modell bevezethető lenne a középiskolában is. (Jelenleg a kérdéssel NAGY GÁBOR foglalkozik az egyetemi kutatások szintjén.)

A nyelvtörténeti anyag ürügyén interdiszciplináris kapcsolatok kínálkoznak. Célszerű lenne összehangolni a témakör oktatását a történelem megfelelő fejezeteivel. Ez lehetővé tenné egy komplex kép kialakítását a tanulóknál a magyarság eredetét, őstörténetét illetően, és kitágíthatná a horizontot a rokonnépek történetének, kultúrájának ismertetésével. Így sokkal megalapozottabb lehetne a nyelvrokonság oktatása is, ugyanis ez nemcsak a magyar nyelv kapcsolatait érinti, itt elméleti probléma belátásáról is szó van.

Végül térjünk ki a tananyag jelenlegi tagolására is! A "lila könyvben" több helyütt találunk utalásokat arra, hogy e kérdés kapcsán voltak viták. Nyilvánvaló, hogy el akarták kerülni a szerkesztők az állandó ismétlődéseket, céljuk a spirálisan bővülő szerkezet kialakítása volt.

A gimnáziumi tankönyv arra törekszik, hogy az egyes jelenségtípusokat megismertesse. Így például a nyelv összes szintjét megvizsgálva mutatja be az egyes nyelvi minőségeket (mellérendelés, hozzárrendelés stb.). Ez a szemlélet átfogó ismereteket ad, vannak azonban témakörök, amelyekben kellő alapozás hiányában nehézségeket okoz. (Ez különösen akkor nagy gond, ha a tanulók például érettségire, vagy felvételire felkészülve magukra maradnak a tankönyvvel a már ismertetett okok miatt.)

Az anyag nagyobb arányú átrendezése csak úgy képzelhető el, ha megváltozik az oktatási struktúra is. Erre napjainkban mind több kísérlet történik. Jelenleg Budapesten két gimnáziumban nyolcosztályos középiskolát hoznak létre. Az informatika-angol szakos intézmény tantervének kidolgozásában tanszékünk is részt vesz.

Szerencsére a munkához a hatos főirány elkészült anyagai rendelkezésre állnak, s nem is mondhatnánk értük méltóbban köszönetet, mint hogy folytatjuk a munkát.

